

ORIGNALET

FOLKRÖRELSEARKIVET FÖR UPPSALA LÄN

NUMMER 1 • 2016

INNEHÅLL

Karl August Karlsson
- en arkivpionjär i
folkrörelserna

Välkommen hem -
Gottsunda

Fullmatad höst i
Fyriskällan

Palmemordet 30 år

FOLKRÖRELSEARKIVET
FÖR UPPSALA LÄN

Detalj från Gunnar Walls bok *Konspiration Olof Palme: mordet, politikern och hans tysta fiender*.

Karl August Karlsson - en arkivpionjär i folkrörelserna

Arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen hade under första halvan av 1900-talet en stor tillgång i Karl August Karlsson som tidigt insåg vikten av att bevara folkrörelsernas historia för kommande generationer. Redan 1914 fick han idén till ett lokalt arkiv och 1944 låg han bakom bildandet av Arbetarrörelsens arkiv i Enköping.

Den första socialdemokratiska ungdomsklubben, SDUK, i Enköping bildades den 9 juni 1905. På ett klubbmöte den 20 juli 1909 fick Valfrid Karlsson uppdraget att tillverka en låda och ett skåp för klubbens arkiv. Klubbens protokoll och övriga dokument är bevarade och finns numera i Folkrörelsearkivet i Uppsala. Att Enköpings SDUK lämnade det socialdemokratiska partiet vid partisprängningen 1917 och att klubben den 14 februari 1921 beslöt efter votering att byta namn till Kommunistiska ungdomsklubben är en annan historia. Men allt står att finna i arkivet.

När klubben bildades 1905 var 15-åriga Karl August Karlsson en av medlemmarna. Han var född på nyårsafton 1889 i en fattig statarfamilj i Biskopskulla. Familjen lämnade statarlivet och flyttade in till staden i mitten av 1890-talet. Karl August blev tidigt sjuklig i TBC och missade större delen av sin skolgång. Hans äldre syskon hade dock innan dess lärt honom läsa.

Sjukligheten följde honom så att han kom att vistas på sjukhus och sanatorier under 20 av sina första 50 år. Detta beklagade han inte. I en intervju inför 60-årsdagen sa han att dagarna i sjuksängen gav honom en viss valfrihet att ägna sig åt de uppgifter han helst velat. Framtidstron lämnade honom aldrig och han formulerar det i samma intervju: "Har man bara en uppgift, så finns det inga hinder!"

Karl August blev en aktiv medlem i SDUK Enköping och dess ordförande 1911 och senare i flera omgångar, bland annat 1917 när klubben lämnade partiet.

Han utbildade sig till typograf som lärling vid Enköpings Nyheter och där bildade han typografernas fackförening. Karl August var även organiserad nykterist i både Verdandi och IOGT. I Verdandi var han reseombudsman 1916-1937 och lärde då känna hela Sveriges land. Han var även NOV:s ungdomsledare på nationell nivå och han var redaktör för dess tidning "Gnistan".

Brunnsviks folkhögskola 1919 blev hans "universitet". Karl August var med och bildade FCO i Enköping 1918 och när ABF bildades 1921 var han med i den första styrelsen. När det partitrogna SSU bildade klubb i Enköping 1927 återkom Karl August. Visserligen lite överårig men han var kvar och gjorde stor

Arkivets styrelse i mars 1945. Karl-August Karlsson sittande t.h.

nytta som mentor, studieledare och arkivarie ända fram till sin 60-årsdag!

Det är inte belagt i protokollet från 1909 att det var Karl August som föreslog att arkivlådan och skåpet skulle tillverkas men med tanke på hans fortsatta omtanke om arkiven är det ingen djärv gissning att så var fallet. När han återkom till SSU blev han vald arkivarie och på årsmöten lämnades en rapport från arkivet. Han började tidigt skriva historiker när den unga arbetarrörelsens organisationer började fylla både 10, 15 eller 30 år.

Redan SDUK 1915 och Kommunistiska ungdomsklubben 1922 producerade klubbtidningar, Wiljan respektive Ljus!, handskrivna i ett exemplar som lästes upp på mötena. SSU och Karl August tog upp den idén 1935 då tidningen Klubbkamraten skapades. I dess första nummer angavs uppgiften: "att vara en länk mellan klubbisterna; att bli ett språkrör för alla de önskemål och meningar, som kan göra sig gällande inom en organisation. Allvar och skämt blir det plats för, även för tankar och meningar om det inre arbetet. [...] En avdelning Fria ord står öppen för alla. Där får var och en tala fritt, utan censur, dock icke med rätt att kränka och sära någon. Kamratskapet skall hållas högt och heligt. Det är detta som Klubbkamraten framför allt vill värna."

Med Karl August som ledare för redaktionen kom Klubbkamraten ut med i regel åtta nummer per år fram till 1944. I en statistik över de tio årgångarna

summerades 908 sidor varav 257 innehöll historik av Karl Augusts hand om olika delar av arbetarrörelsens organisationer. Några dikter av kända författare fanns i varje nummer och fyllde 94 sidor, biografier av lokala och nationella personer upptog 35 sidor, kåserier, satir och dylikt 280 sidor, teckningar och foton 83 sidor.

Dessa tio årgångar Klubbkamraten bands in och då infogades som bilagor andra närstående organisationers historiker, valrörelsematerial och tidningsurklipp. Sammantaget ryms i dessa ett rikligt arkivmaterial från arbetarrörelsen i Enköping. Åren 1935 till 1944 var ovanligt innehållsrika och dramatiska med folkhemsbygget som påbörjades och det andra världskriget, vilket avspeglas i Klubbkamraten.

Arbetarrörelsens arkiv i Enköping bildades den 5 juni 1944 efter initiativ av Karl August. Det var det första lokala föreningsarkivet utanför de större städerna. Karl August berättade att han fick idén till ett lokalt arkiv redan när han som ombud på SSU-kongressen i Stockholm 1914 fick göra ett studiebesök i Arbetarrörelsens arkiv som bildats 1903. Arkivet i Enköping tog emot material även från andra än arbetarrörelsens organisationer. Inte minst nykterhetsrörelsen lämnade gärna sina arkivalier i Karl August händer. Efter första halvåret hade 48 föreningar lämnat in 4 186 dokument. Tillströmningen fortsatte kraftigt under de första åren.

Karl August avsade sig föreståndarskapet 1953. Då var han 63 år och sedan 1945 anställd som Enköpings stads arkivarie. Med honom avgick också arkivets första styrelse då det var svårt att finna en ersättare. Verksamheten uppehölls hjälpligt av tillfälliga medhjälpare och styrelsen fram till 1959 då Ivar Björkman åtog sig sysslan och skötte den fram till sin död 1977.

När arkivet måste byta lokal 1981 prövades alternativet att flytta över materialet till det då nybildade Folkrörelsearkivet för Uppsala län. Men de flesta föredrog att behålla det i Enköping. Arkivets tredje föreståndare var Bo Malmberg från 1982. Samarbetet med länsarkivet resulterade bland annat i att detta 1997 bekostade en fullständig genomgång och ny förteckning. Enköpingsarkivet i sin helhet överlämnades till Folkrörelsearkivet 2006.

Mats O Karlsson

Välkommen hem - Gottsunda

Folkrörelsearkivet genomför under våren ett dokumentationsprojekt i Gottsunda med hjälp av tre praktikanter från kandidatprogrammet i Kultur, samhälle och etnografi vid Uppsala universitet.

Arkivet har bra täckning när det gäller traditionella folkrörelser och det vanliga, typiskt svenska föreningslivet. Däremot har vi mindre material från, och sämre kännedom om, etniska föreningar och ungdomsföreningar som har sin bas i förorten.

De s.k. invandrarföreningar som finns i vårt bestånd är lättträknade. Det beror på att våra traditionella kanaler och nätverk inte riktigt når ut till dessa. Människor med rötter i mindre demokratiska samhällen kan också, helt förståeligt, känna en viss skepsis mot vad de uppfattar som myndigheter.

För Folkrörelsearkivet handlar det här om att skapa förtroende och tillit, att arbeta långsiktigt med det målet, att det ska kännas lika självklart för dessa nyare föreningar som för våra traditionella medlemmar, att deponera sina arkiv hos oss. Det råder ingen tvekan om att detta föreningsliv är rikt och att det har stor betydelse rent mänskligt, inte minst i integrationshänseende. Det är alltså av yttersta vikt att dess historia bevaras.

Välkommen hem – Gottsunda, som är projektets arbetsnamn, är ett sätt för arkivet att göra en insats för integrationen. Vi vill här poängtera vikten av att man bevarar sin historia. Att det har betydelse för det egna identitetsskapandet är möjligen lätt att se. Men att det har betydelse rent allmänt för att öka förståelsen av det samhälle vi lever i och dess utveckling, kanske inte alltid är lika självklart.

Projektet har två delar. Den ena är att göra en djupare inventering av föreningslivet i Gottsunda. Vilka föreningar finns, vad har de för syfte och vilka verksamheter bedriver de? Den andra delen går ut på att intervjua unga och gamla i stadsdelen och handlar om Gottsunda som en plats att bo på. Syftet är att lyfta fram och bevara berättelser om Gottsunda, både nya och äldre. Berättelser har, förutom att säga något om historien, en förmåga att definiera en plats. Platsen får då en egen identitet som man kan relatera till och

finna trygghet i. Allt detta kan bidra till att stärka självkänslan, motverka utanförskap och befrämja integrationen. Inspiration till projektet kommer från ett studiebesök på Tensta konsthall. Där har man lyckats bra med sitt integrationsprojekt *Tensta museum* som i stort sett handlar om samma sak, att ihop med föreningslivet definiera Tensta som plats med dess olika lager av bebyggelse, befolkningsstrukturer och inte minst berättelser. Här handlar det inte om ett museum i den traditionella meningen, som en fast plats att gå till där artefakter ur historien visas upp. Det handlar istället om att lyfta fram platsen Tensta ur olika aspekter. Istället för att gå in i ett museum, ett hus, går man på upptäcktsfärd i området.

Arkivet har fått positiv respons från SIU, Samarbetsorganisationen för Invandrarföreningar i Uppsala,

som stödjer projektet. I Gottsunda kommer vi att samarbeta med olika institutioner som finns på plats. Utgångspunkten kommer att vara Gottsunda kulturhus. Där finns bland annat Mötesplatsen Kontakten, som är ett föreningshus i Studieförbundets regi, och Gottsunda Dans & Teater. Båda kännetecknas av stort engagemang och sprudlande aktivitet. Vi kommer också att söka samarbete med Träffpunkt Treklängen som ligger i anslutning till Gottsunda centrum och med Wardsaetra Gutasunds Hembygdsförening.

Idén att samla in berättelser är ingalunda ny. Det har tidigare gjorts även i Gottsunda, på olika sätt. Till exempel kan nämnas Gottsunda Dans & Teaters uppmärksammade projekt härom året som utmynade i pjäsen *Import*. Där lät man skolelever med

invandrarbakgrund intervjua sina äldre släktingar och deras berättelser låg sedan till grund för pjäsen. Sedan några år tillbaka anordnas regelbundet Gottsunda Skrivarcafé. Det är Litteraturcentrum i samarbete med Studieförbundet som håller i detta. Vård för caféet är Uppsalas förre fristadsförfattare Anisur Rahman. Dit kommer etablerade (publicerade) författare och berättar om sitt skrivande och ger tips. Cirkeldeltagarna får ställa frågor och mellan sessionerna har de kontakt med Anisur Rahman (Litteraturcentrum) som hjälper dem att utveckla sig i sitt skrivande.

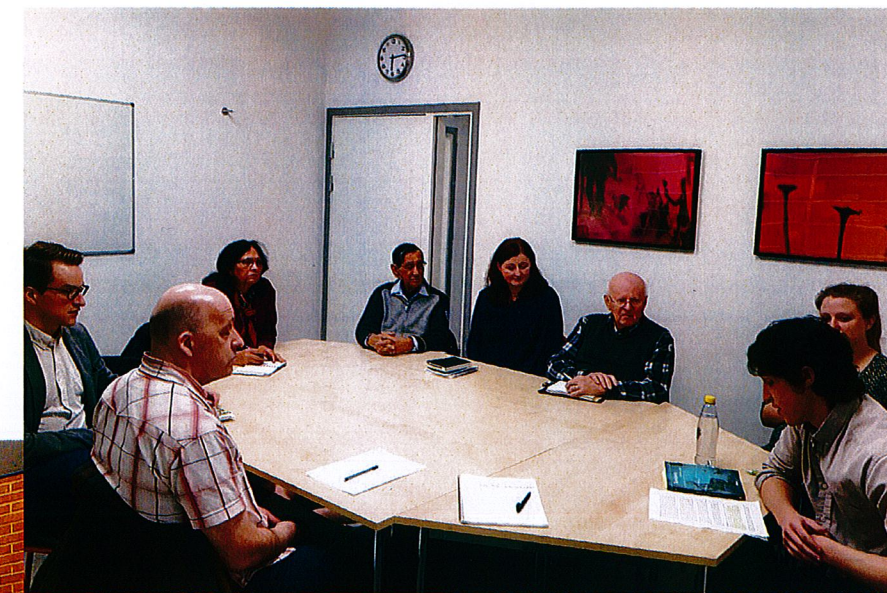
Gottsunda Skrivarcafé är en avknoppning av de skrivarverkstäder som började hållas på Uppsala stadsbibliotek 2010. Till Gottsunda kom man 2013. Litteraturcentrum är länsövergripande och 2014 var det premiär för skrivarcaféet i Skutskärns bibliotek i Älvkarleby kommun. Verksamheten som Anisur Rahman är projektledare för, har resulterat i årliga antologier där deltagarna i skrivarcirkelarna blivit publicerade tillsammans med professionella författare. Nu i februari 2016 kommer den femte antologin ut, betitlad *Lyfta locket av Uppsala*. Den innehåller bidrag från åren 2014-2015 och hela 104 författare är representerade.

Dessa antologier innehåller förstås en del berättelser hämtade ur författarnas egna liv. Syftet med deras deltagande har dock inte i första hand varit att det

ska vara biografiskt, utan bara att man ska utvecklas i sitt (skönlitterära) skrivande. Givetvis kommer det ändå fantastiska berättelser ur verkligheten på köpet.

Folkrörelsearkivet har i vårens projekt ambitionen att få till en skrivarcirkel, där deltagarna mer specifikt skriver just om hur det är att bo i Gottsunda. Studieförbundet och Litteraturcentrum är med på noterna och håller dörrarna öppna för oss. Och inte nog med det, Anisur Rahman har föreslagit att deltagarnas alster ska publiceras. Om inte i en egen bok så i nästa antologi och kanske som en särskild del. I skrivande stund (sic!) har redan en deltagare anmält sig. Fortsättning lär följa.

Jonas Sandström

Ovan: Gottsunda Skrivarcafé har besök av den venezuelanske författaren Gianfranco Selgas (t.h.). Foto: Anisur Rahman

T.v.: Entrén till Gottsunda Kulturhus, Valthornsvägen 7. Foto: Jonas Sandström.

Fullmatad höst i Fyriskällan

Lördagen den 17 oktober 2015 invigdes Fyriskällan med pompa och ståt. Musikgruppen Stegvis spelade och Lars Lambert höll ett föredrag som drog storpublik. Marlene Burwick, Peter Gustavsson och Mats O Karlsson knöt ihop banden som förenar Folkrörelsearkivet, Stadsarkivet och Stadsbiblioteket i detta lokalhistoriska centrum. Även på Arkivens dag lördagen den 14 november kom det storpublik till Fyriskällan. De bjöds på föredrag, visningar, utställningar m.m. Den nya barnaktiviteten *Bygg ditt eget kvarter* har visat sig vara mycket populär.

Palmemordet 30 år

Den 28 februari är det 30 år sedan Sveriges statsminister Olof Palme mördades. Det olösta mysteriet fascinerar än och frågan är om vi kommit gåtans lösning närmare idag. Folkrörelsearkivet har bjudit in journalisten och författaren Gunnar Wall som kommer att hålla ett föredrag om sin senaste bok, *"Konspiration Olof Palme: mordet, politikern och hans tysta fiender"* den 18 februari. Vi har haft möjlighet att ställa några frågor till Gunnar inför föredraget.

– Du har studerat Palmemordet under många år. Vad är det som lockar?

GW: Själva mordet är ju en av de stora dramatiska händelserna under det sena 1900-talet. Och det lever ju kvar i så många människors medvetande av ett par speciella skäl: dels för att det framstår som det brutala slutet på en hel epok i det svenska samhället. Och dels för att brottet inte har klarats upp. Det är saker som intresserar mig på samma sätt som det fascinerar andra människor. Skillnaden är väl bara att jag lyckats ta mig tid att arbeta på djupet med frågan.

En särskild aspekt som tillkommer är att berättelsen om Palmeutredningen ger ingångar till att studera hur svenska staten, olika svenska myndigheter, fungerar under press. Utredningen har ju inte gått särskilt bra. Efter trettio år står den kvar på ruta 1. Hur har det kunnat gå så illa? Otur, inkompetens eller brist på vilja att ta fram sanningen för att den kan vara för obekväm? Det är viktiga frågor för mig - och för andra också, tror jag.

– Du har givit ut flera böcker om Palmemordet. Vad är nytt i din senaste bok?

GW: Tidigare har jag i första hand granskat själva utredningen och bristerna med den. Den här gången ger jag mig mer än tidigare in på frågan om vad som kan vara sanningen om mordet. Jag argumenterar för att mordet var resultatet av en konspiration och att mycket pekar på att det hade att göra med Sverige i det kalla kriget. Jag har hittat många slående belägg för att det är i den riktningen gåtans lösning faktiskt måste sökas.

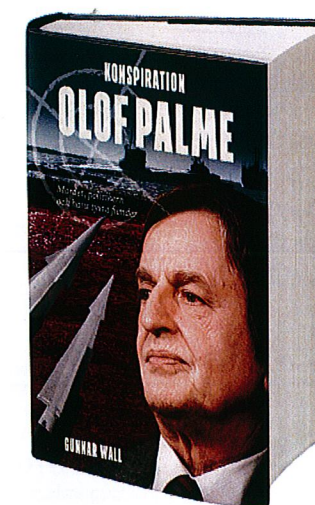
– Många har under årens lopp kritiserat mordutredningen. Vilket, anser du, är utredningens enskilt största misstag?

GW: Oj, det är inte helt lätt att svara på. Och vissa fel är dessutom av det slaget att det kan diskuteras om det handlade om misstag eller om medvetna försök att förhindra en förutsättningslös utredning. Men ska jag välja en enskild omständighet får det nog bli att länspolismästaren Hans Holmér tilläts ta personlig kontroll över spaningsarbetet under det första viktiga året och köra sitt PKK-spår på bekostnad av en allsidig utredning. Det hade en lång rad förödande konsekvenser.

– Kommer den som hör ditt föredrag att få veta vem eller vilka som mördade Olof Palme?

GW: Förhoppningsvis någon gång. Men inte av mig under föredraget. Så långt har vi inte kommit. Däremot är jag rätt optimistisk om att sanningen kan komma fram till sist.

Per Agius

Journalisten och författaren Gunnar Wall håller föredrag om sin senaste bok, *"Konspiration Olof Palme: mordet, politikern och hans tysta fiender"*. Tid: torsdag 18 februari kl. 18.00. Plats: Kerstin Ekmansalen, Uppsala stadsbibliotek.

Öppettider

måndag 13-16

tisdag 10-12, 13-18

onsdag 10-12, 13-16

torsdag 10-12, 13-16

fredag 9-12

Landstinget i Uppsala län

FOLKRÖRELSEARKIVET FÖR UPPSALA LÄN | c/o Uppsala kommun, 753 75 UPPSALA | Besöksadress: S:t Olofsgatan 15
Telefon: 018-727 24 70 | Fax: 018-727 84 25 | Bankgiro: 467-2341 | Organisationsnr: 817 601-7682
www.fauppsala.se | info@fauppsala.se